

AYTÜL AKAL'IN ÇOCUK KİTAPLARINA İÇ VE DIŞ YAPI AÇISINDAN BAKIŞ

H. Ömer ADIGÜZEL*

*"Benim hastalıklı ve acı çeken ruhum
masalların gizemli dünyasında huzur bulur" Schiller*

Özet

Türkiye'de çocuk yazını alanı özellikle son yıllarda önemli ve olumlu yönde bir ivme kazanmış, biçim ve içerik açısından batılı örneklerle uygun eserler ortaya çıkarmaya başlamıştır. Bunda özellikle yazma eylemini sadece çocuklar üzerine kuran, çocuğu ve onun gelişim özelliklerini bilen, yazarların etkisi büyüktür. Aytül Akal Türkiye'de yazma uğraşını çocuk kitapları üzerinde kuran, kitaplarındaki tüm dramatik yapılanmayı çocuğun imge dünyasına uygun kurgulayan ve bu doğrultuda 70'e yakın çocuk kitabı yazan bir yazardır. Akal'ın kitapları bu makalede iç ve dış yapı özelliklerine göre ele alınmıştır.

Abstract

Children's literature field improved rapidly in Turkey for recent years and many modern works appeared in the similar form of children's literature of west. The impact of authors wrote their works in the basis of the perspectives of children and known the characteristics of children well on the development of children literature was very much. One of these authors is Mrs. Aytül Akal who writes in child literature and establishes dramatic fiction on the imagination world of children and wrote 70 books for children. In this paper the form and text of Akal's books were analyzed.

Sanat eğitiminin çalışma alanlarından biri dil sanatlarıdır. Dil sanatları yazılı ve sözlü anlatıya dayalı, tüm yazın türlerini içerir. Bu içerik elbette çocuk kitaplarını (çocuk yazını) da kapsar. Çocuk kitapları (yazın bağlamında) çocukta

* Dr., Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Elemanı

kazandırılması gereken estetik kaygının ve eğitsel davranış geliştirme'nin önemli bir aracıdır. Estetik kaygı düzeyi gelişmiş bir çocuk, yazının insan yaşamındaki yerini daha iyi algılar. Yaşantısı zenginleşir, kişiliğinin gelişimi ve toplumsallaşmasında belirgin bir gelişim gösterir. Hiç kuşkusuz eğitbilimsel açıdan çocuk kitaplarından beklenen, çocuğun güzeli, iyiyi anlaması, seçmesi ve aramasıdır.

Olumsuz yanları ile birlikte eğitim fakültelerinin yeniden yapılanması sürecinde YÖK tarafından öğretmen yetiştiren fakültelerin ilgili bölümlerine çocuk yazını dersinin zorunlu olarak konulması önemli bir gelişme olarak da değerlendirilebilir. Ancak literatürün incelendiğinde çocuk yazının eğitbilimsel yönüne odaklanan çalışmaların istenilen düzeyde olmadığı görülür. Özellikle Türk çocuk kitabı yazarlarını inceleyen çalışmaların azlığı da bilinen bir gerçekliktir.

Türkiye'de çocuk yazını alanı, özellikle son yıllarda önemli ve olumlu yönde bir ivme kazanmış, biçim ve içerik açısından batılı örneklere uygun eserler ortaya çıkarmaya başlamıştır. Bunda özellikle yazma eylemini sadece çocuklar üzerine kuran, çocuğu ve onun gelişim özelliklerini bilen, yazarların etkisi büyüktür. Aytül Akal, Türkiye'de yazma uğraşını çocuk kitapları üzerinde kuran, kitaplarındaki tüm dramatik yapılanmayı çocuğun imge dünyasına uygun kurgulayan ve bu doğrultuda 70'e yakın çocuk kitabı yazan bir yazardır.

Akal'ın kitaplarının hemen hepsi masal kurgusuna dayalı olarak yazılmıştır. Masallardaki olağanüstü öğeler, konu, içerik ve verilmek istenilen mesaj çocuklara estetik beğeni kazandırtma ve onları düşündürmede etkilidir. Yaratıcılık, çocukların değişen koşullara göre bilinen nesnelere arasında daha önce hiç kimsenin kuramadığı yeni ilişkiler kurabilmesine olanak tanıyarak, onların topluma ve değişen koşullara uyumunu daha da kolaylaştırır. Akal'ın masallarında çocuğun yaratıcılığını harekete geçirmesine ilişkin iletilere sık sık rastlarız. Sözelimi "Ağaç Masalları" dizisinde (İki Kavgacı Ağaç, Dünyanın En Güzeli Ağacı, Dilek Ağacı, Gezmeyi Seven Ağaç) bu iletiler çok belirgindir. Bu masal kahramanları çocuklara çok yakındırlar ve onların adeta yaşamlarının parçasıdırlar. Ağaçlar çocuklara özgü eğretilmelerle yaşayan, ilişki kuran, kendini arama uğraşısı içerisinde olan, gezmeye meraklı ve bulunduğu yerin ötesinde neler olabileceğini sürekli düşünen, kendisini olduğu gibi kabul etme gibi olguları yaşayan çocuksu kahramandırlar. Klasik masallardan çok farklı olan ve çağdaş masallar sınıflaması içerisine giren Akal'ın masallarındaki tekrar öğeleri, günlük yaşama ilişkin olumlu davranış geliştirmeye çocukları yönelten örneklerle doludur. Fidanların nasıl dikileceği örtük bir mesaj olarak İki Kavgacı Ağaç masalında verilir. Yine, Gezmeyi Seven Ağaç masalında, insanlar ve hayvanlar gibi hareket edememelerine rağmen çevresindeki tüm olayların içinde olabilen ve herkesle iyi ilişkiler kurabilen canlılar olarak anlatılan ağaç ve ağaç

sembolündeki merak ve uzak mekanları tanıma arzusu üzerinde durulur. Masal bu yönüyle (Akal'ın diğer masallarında olduğu gibi) oyunsu özelliklere sahip, canlandırmaya uygun, dolayısıyla da yaratıcı drama çalışmalarında başucu kaynak olarak değerlendirilebilecek bir kurguya sahiptir. Öyle ki bu masal bu kurgusal güçlülüğü sayesinde okurunu (ya da masalı çocuğuna okuyan yetişkin ile okunan çocuğu) yeni yeni masallar oluşturmaya yöneltir. Aytül Akal'ın pek çok masalında "bitmişlik ögesi" çok nadir görülür ve son tümceyle imgeleme doğru uzanan yeni üretimlere de bir yolculuk başlar. Değişik mevsimlere uygun bir doğa dengesi içerisinde yaprakları, ormandaki diğer hayvanların yardımları ya da rüzgar yoluyla çocukları keşfetmeye davet eder. Doğa, teknoloji, bilim ile ilgili bazı karmaşık konular, çocuklara, dönemlerinin erken çağlarında ustalıkla kullanılan bir dil ile kolay anlaşılma ve tanıma olanağı sağlar. Örneğin klasik masallardaki çocuklara anlatılan Zümrüdüanka ya da Kaf Dağının arkasındaki gizeme, Üç Uçan Çocuk, Uzaylı Çocuğun Ödevi, İp Bacaklı Uzaylı Çocuk, Işığını Yitiren Yıldız, Fasulye Motorlu Uçan Daire gibi eserlerle bir anlamda yanıt verir. Akal'ın bu masallarında çocukların yaşadıkları dünyayı, çocuksu söylemleri kullanarak oluşturduğunu görebiliriz. Çağdaş masalların oluşturulması ve üretilmesinde oldukça önemli olan, gözlem, duyarlılık, çevresel koşulları ve durumları değerlendirme, bireyin yakın çevresinden uzağa bakış, somuttan soyuta, bilinenden bilinmeyene gitme gibi birçok olgunun bir araya getirilmesi gerekir.

Kuşkusuz yetişkin olup da çocuksu söylemde birbirinden farklı konularda üretmek çok büyük emek ve çalışmanın yanında hiç bitmeyen bir çocukluğun da göstergesi olabilir. Bana göre Aytül Akal'ın bu göstergesinin altında çocukluğunu hiç kaybetmeyen bir yazar göstereni yatar. Akal, bu olguları ustaca ve kendine özgü bir anlayış ve anlatım biçimiyle masallarına yansıtmıştır ki, bu da onun masal türündeki diline hakimiyetini kanıtlar. Güzel Dünyamıza Masallar dizisindeki dokuz masal: (Canı Sıkılan Aydede, Cadı Burunlu Fabrika, Park Yiyen Robot, Denizin Altını Merak Eden Vapur, Buruşuk Kağıt Parçası, Rengini Arayan Top, Yaramaz Trafik Lambası, Işığını Yitiren Yıldız, Bu Dünya Kimin?) yukarıdaki düşüncelere iyi birer örnek oluştururlar. Bu dizide doğa ve çevre sevgisi, çocukların yaşamsal olgulara karşı duyarlılığı, belirli kurallara uyma, kendilerini tanıma ve farkında olma, tüketim ve çevreye karşı bilinç geliştirme, merak uyandırma, araştırma, teknolojinin yaşamı olumsuz etkilemesine karşı, toplumsal dayanışmanın gerekliliği gibi ana temalar üzerinde durulur. Bir oyun serüveni içerisinde dengeli bozan "mızıkçılara" karşı daima uygun bir çözüm önerisi vardır ve bu çözümler dramatik yapılarıdaki çatışmaların düğümlerini kolayca açar.

Hiçbir çocuk düşünülmez ki, hayvan sevmesin. Hayvanları gördüğünde heyecanlanmayan ve onlara dokunmak istemeyen çocuk yok gibidir. Çocuklarda hayvan ve doğa sevgisini ve bilincini artırmayı da Akal'ın işlediğini görüyoruz.

Bu masallarda, vahşi hayvanlardan, evcil hayvanlara kadar birçok tür hiçbir abartıya kaçılmadan, yerinde benzetmelerle çocuklara tanıtılır. Çocukların masallarda hayvanlarla onların en doğal dili olan oyunlar yoluyla iletişim kurmaları sağlanır. Akal, yine çocuğun doğasından hareketle Orman Masalları, Fil Masalları başlıklı çalışmalarında hayvanlar dünyasıyla çocukları tanıştırır. Bu dizilerde, içeriğe fark ettirilmeden yerleştirilmiş olan hayvan ve doğa sevgisi, iletileri yer almıştır. Bu tür masalardaki eğitbilimsel mesajlar Akal'ın yazarlığının yanında eğitimi yanı sıra somutlaştırmıştır.

Konu açısından hiç zorluk çekmediği görülen Akal'ın geniş yelpazede ürünler verdiğini görmekteyiz. Yukarıda verilen örneklerin yanısıra, ana-baba, çocuk ve kardeş ilişkileri, temizlik alışkanlıkları, sorumluluk, kardeş kıskançlığı, paylaşma, büyüme, kimlik gibi ana temalara, dokuz kitaplık Çocuğuma Masallar dizisinde yer verilir. Sözelimi Ben Büyüüm başlıklı kitabında büyümenin gelişim çizgisi üzerinde durulur, kendi ve başkası olmak arasındaki ayırım, çocuğu düşündürerek kavratmaya çalışılır. Dağınık Çocuk adlı kitabında çocuğun günlük yaşamda birçok ailenin şikayet ettiği konu olan çocukların eşya kullanma kültürünü benimsemeleri ve düzenli olmalarına ilişkin mesajların verildiği görülmektedir. Gerçekte birçok ülkede oldukça önemli sorun olan çocukların dağınıklığı yine çocuksu yaşam anlayışıyla birleştirilerek verilmiştir.

Bunların yanında çocukların günlük yaşamda karşılaştıkları fakat anlayamadıkları ya da kavrayamadıkları soyut olguları (ölüm, yeni bir kardeş, büyüme, cinsiyet) Akal, yalın ve anlaşılır üslubuyla, konu bakımından birbirini tamamlayan Çocuğuma Masallar dizisi içerisinde vermeye çalışır. Birbirinden bağımsız gibi görülen kitaplar aslında bir bütünün parçası görünümündedirler. Bu dizideki Yaşlı Çocuk başlıklı kitapta "Ölüm ve Yaşlanma" üzerine örülen kurgu çok iyi bir örnektir. Bilindiği gibi bazı soyut kavramları çocukların somutlaştırması çoğu zaman olanaksızdır.

Pedagoji ve Çocuk Psikolojisiyle ilgilenenler, çocukla ilgili olarak ailelerden en fazla gelen şikayetlerin "korku, sevgisizlik, yalnızlık, karanlık, düzenli çalışmama, okul fobisi" gibi olumsuzlukların olduğunu da farkındadırlar. Gerçekten de çocuklarda özellikle yetişkinlerin etkisiyle oluşmuş olan bu olumsuzlukları gidermek ya da olumluya çevirmek oldukça güçtür. Akal, "Peri Masalları" başlıklı dizisindeki, Karanlıktan Korkan Çocuk, Sinderella Olmak İsteyen Çocuk, Üç Sihirli Öpüçük, Üç Gözlü Çocuk adlı kitaplarında, bu olumsuzlukları çocuklara özgü örnekler ve anlatım biçimiyle gidermeye çalışmıştır. Bu masal kitapları, masalların dramatik çatışma anında gelen "Sihirli Peri"ler ve çocuksu sihirlerle bir çok sorunun çözüldüğüne ilişkin tipik örneklerle doludur. Bazı olumsuzlukları da çocuklara anlatmayı hedefleyen Akal, "Uyku Masalları" başlıklı dizisinde; Uyumak İstemeyen Zürafa, Işıkları Dolaştıran

Çocuk, Bana Bir Rüya Ver kitaplarıyla bu amacına da ulaşmıştır. Bu dizideki, Bana Bir Rüya Ver başlıklı kitapta yazar, rüya aracılığıyla yoksulluk ve açlık, aşırı tüketim gibi günümüz toplumsal sorunlarına ve olumsuzluklarına değinmiş, eşitlikçi ve toplumsal yaşantılara ve birlikte yaşamanın kurallarına ilişkin mesajlar vermiştir. Bilginin kaynağı, okuma alışkanlığı gibi değerlerin ise Kitap Masalları Başlıklı çalışmasında verildiği görülür.

Eserlerinde toplumsal kaygıları ve bireysel duyarlılıkları ön plana çıkarmaya çalışan Akal, çocukların ve toplumun genel sorunlarını yansıtan ürünler vermiştir. Tüketim toplumu, dengesiz beslenme, savurganlık, çevre kirlenmesi, gibi "toplumsal dayanışmayı" gerektiren konular çözüm önerileri ile ve hep oyunsu dilde realize edilmiştir. Emek ve çalışmanın önemi, doğallık, bütünsellik ve dayanışma, ayrımcılığa karşı olma gibi erdemler de oyunun "öyleymiş gibi" tekniğine dayalı, örtük biçimde sık sık yer verilmiştir. Masalları her yaşta ve her kesimden bireylerin yaşantılarına ilişkin iletilerle dolu olan Akal'ın kitaplarının iç yapı özellikleri açısından bir dengenin kurulu olduğu görülür. Bu denge içerisinde çocukların özellikle duyuşsal gelişimine yönelik bir önceliğin de olduğu eserlerin çoğuna yansımıştır.

Akal'ın okurlarını masalın gizemli anlatım biçimiyle sistematik düşünmeye, akıl yürütmeye, savları destekleme ve genellemelere, sonuca ulaşma ve neden sonuç ilişkilerini kurmaya davet ettiğine tanık oluruz. Ayrıca bu kitaplarda çocukların iletişim ve etkileşim becerilerini zenginleştirmeye, kendi kültürel norm ve değerleriyle evrensel değerleri bütünleştirmeye yönelik özelliklerin de olduğu görülür.

Akal, ülkemizde örnekleri fazla olmayan gençlik yazınına ilişkin örnekleri de yine bir diziyle somutlaştırmıştır. Oğlum Nerdesin, Kızım Nerdesin, Kızım Ben Çocukken, Oğlum Ben Çocukken başlıklı çalışmalar, aile içi ilişkileri ve günlük yaşamdaki örnekleri ele alarak, kuşaklar çatışması, yetişkin ve ergenlerin kendi dünya ve değerlerini yeniden değerlendirmeye ve sorgulatmaya yönelik iletileri içerir. Gençlik yazınına ilişkin Akal'ın daha fazla eser vermesi gerektiği ve gençlik yazını zenginleşmesi zor olmasa gerek!

Akal'ın çocuk kitaplarında dış yapı açısından (kapak, puntolar, sayfa düzeni, mizanpaj, kağıt cinsi, harf, noktalama gibi) da olumsuz noktalar çok fazla değildir. Metinle dengeli resimlemeler (geniş bir ressam listesi ile), albenili kapak ve sayfa düzenleri, yaş gruplarına uygun punto ve kağıt cinsi çocukların algılarına yönelik başarılı örnekler arasındadır.

Sonuç olarak Türk çocuk yazınında Aytül Akal'ın çocuk kitapları biçim ve içerik yönleri ile eğitbilimsel açıdan başarılı örnekler arasındadır.

KAYNAKÇA

Dilidüzgün, Selahattin (1994) "Masalların Eğitimdeki Yeri" **Çağdaş Eğitimde Sanat, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayınları**, ss.169-183, İstanbul.

Güven, Nergis (1991) "Okuma Öncesi Hazırlık" **7. Okulöncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri**, ss.36-46, Ya-Pa Yay. İstanbul.

Kantemir, Enise (1997) "Çocuk Kitaplarının Yapısal Özellikleri ve Çocuk Kitaplarına Eleştirel Bir Yaklaşım" **Ana Dili Eğitimi ve Çocuk Kitapları Sempozyumu**, Ankara Üniversitesi TÖMER Yayınları, ss.21-25, Ankara.

Nutku, Özdemir (1998) **Oyun, Çocuk, Tiyatro**, Özgür Yayınları, İstanbul.

Oğuzkan, Ferhan (1983) **Çocuk Edebiyatı** (3. Baskı), Gül Yayınevi –Genel Dağıtım- Ankara.

Uysal, Ahmet (1997) "Çocuk Kitapları ve Çocuk Edebiyatının Önemi", **Ana Dili Eğitimi ve Çocuk Kitapları Sempozyumu**, Ankara Üniversitesi TÖMER Yayınları, ss.16-21, Ankara.